

□ محمدعلی تربیت، یکی از رجال فرهنگ و معارف آذربایجان که خدمات ارزنده‌ای به معارف کشور انجام داده است، در تیرماه ۱۳۱۸، از جهان درگذشت و این مختصر به همین مناسبت به **ماهنامه‌ی حافظ** تقدیم می‌شود.

محمدعلی تربیت، فرزند میرزا صادق (از احفاد میرزا مهدی خان استرآبادی، مؤلف **تاریخ جهان گشای نادری**

و **دُرّه نادره**) در سال ۱۲۵۶

ش. در تبریز تولد یافت. پس از خاتمه‌ی تحصیلات ابتدایی و مقدمات علوم متداول زمان خود، به تحصیل علوم طبیعی و ریاضی و هیئت پرداخت. از سال ۱۲۷۲ تا ۱۲۷۴ ش. در مدرسه‌ی دولتی «مظفری» تبریز، به تدریس پرداخت و بعد با تشریک مساعی عده‌ای از فرهنگیان، مدرسه‌ی «تربیت» را تأسیس نمود و بعد از تعطیل مدرسه‌ی مذکور تا سال ۱۲۸۱ ش. معلم هیأت و جغرافیا و ادبیات مدرسه‌ی «لقمانیه» تبریز بود، و در

همین ایام به اتفاق برادر خود میرزاعلی محمدخان، کتابفروشی دایر کرد که عهده‌دار توزیع روزنامه‌ای بود. آن کتابفروشی مرکز تجمع عده‌ای از آزادی‌خواهان گشت و گویا چندی بعد از تأسیس این کتابخانه، کتابخانه‌ی ملی را با کوشش اشخاصی مانند ملک‌المکلمین، سید نصرالله

تقوی و نصرت‌السلطنه در تهران ایجاد نمود که مانند کتابخانه‌ی تبریز، مرکز تجمع آزادی‌خواهان گردید. وی، چندی نیز مغازه‌ی دوافروشی باز کرد و در آن جا با هم روشن‌فکران تبریز با هم ملاقات و تبادل نظر می‌کردند.

محمدعلی تربیت، در سال ۱۲۸۱ ش. به اتفاق یوسف اعتصام‌الملک (پدر پروین

روزنامه‌ی **کمال** تبریز) عازم مصر شد و ظاهراً در انتشار روزنامه‌ی **کمال** که در حدود یک‌سال در مصر انتشار یافت، همکاری نمود. (۱۳۲۳ هجری قمری)

محمدعلی تربیت پیش از پدیدآمدن مشروطیت که یکی از رجال آزادی‌خواه آذربایجان بود، در این راه زحمات بسیاری را متحمل شد و نیز در همان

مؤسس مجلس سرّی یا کمیته‌ی غیبی (زیرزمینی) تبریز بود که با همت سایر هم‌فکرانش به یک کار ارج‌داری اقدام کردند و آن این‌که دسته‌ای به نام «مجاهد» پدید آوردند.

بعد از بمباران مجلس شورای ملی، چون شور و مشورت در مجلس عالی منحل شد، به جای آن یک «هیأت

مقاله آذربایجان:

محمدعلی تربیت

کتاب محمدتقی سبکدل

مدیره» از افراد مطلع و مورد اعتماد عمومی، مرکب از دوازده نفر انتخاب کنند و با همان اختیارات مجلس عالی تا افتتاح مجلس شورای ملی زمامدار مملکت باشد، مجلس عالی پذیرفت و تمام اختیارات خود را به آن تفویض کرد و وزراء مکلف شدند از تصمیمات آن هیأت اطاعت کنند و میرزا

دوران روزنامه‌ی «اتحاد» را به چاپ می‌رساند تا مردم را برای اتحاد جهت خواست آزادی آماده و روشن سازد و در این راه خدمت مهمی به ترویج معارف و آشناکردن مردم به اصول حکومت ملی نمود. بعد از صدور فرمان مشروطیت (۱۲۸۵ ش.) و کشمکش‌هایی که میان تبریز و دولتیان رخ داد، یکی از افراد

اعتصامی)، میرزا حسن خان عدالت و سید حسن تقی‌زاده که برادرزن میرزا محمدعلی تربیت بود، مجله‌ی **گنجینه‌ی فنون** را به صورت نیم‌ماهه به مدت یک‌سال انتشار داد، و در حدود یک سال قبل از اعلام مشروطیت به اتفاق سید حسن تقی‌زاده و میرزا حسین خان طیب‌زاده (مدیر مدرسه و

محمدعلی تربیت یکی از آن دوازده نفر بود.

میرزا محمدعلی چندی پس از صدور فرمان مشروطیت بر اثر انقلاب و شورش‌های داخلی، به خارجه مسافرت کرد و مدتی در اسلامبول و آلمان و کشورهای اروپایی اقامت نمود و در انگلستان با «داوود براون» و

اعضای آن به همکاری پرداخت و پس از مراجعت از این سفرهای دور و دراز در سال ۱۳۰۰ ش. نخستین بار به ریاست معارف آذربایجان شرقی تعیین شد و در همان اوقات «گنجینه‌ی معرفت» را در حدود هشت ماه منتشر کرد. در همان

امروزی «تربیت» را بنیان نهاد و تا سال ۱۳۰۴ ش. دوباره به ریاست فرهنگ منصوب شد و در اندک مدتی مدارس متعددی دایر کرد، به خصوص در تأسیس مدارس دخترانه که کم‌تر سابقه‌ای در آذربایجان داشت، همّت گماشت. از سال ۱۳۰۵ تا ۱۳۰۶ ش.

شد. اقدامات بسیار مهمی در زمینه‌ی عمران و آبادی انجام پذیرفت و نیز در دوره‌های دوم، هشتم، نهم و دوازدهم از طرف اهالی تبریز به نمایندگی مجلس شورای ملی انتخاب شد. آثار محمدعلی تربیت عبارتند از:

۱- دانشمندان

آذربایجان: پیرامون حدود ۱۰۰۰ تن از رجال علمی و مذهبی و ادبی و سیاسی و... این کتاب بارها به چاپ رسیده است و صدا البته نیاز به بازنگری و بازسازی و افزودن منابع و مراجع مطالب و ویراستاری دارد و یقیناً ارباب قلم خطه‌ی آذربایجان به این مهم عنایت دارند.

۲- **ارغنون:** مجموعه‌ی مقالات و آثار قلمی آن زنده‌یاد می‌باشد که در جراید و مطبوعات آن روز انعکاس داشته است، مدتی است که در تبریز چاپ و انتشار یافته است.

۳- از آثار ماندنی آن فرزانه، کتابخانه‌ی تربیت تبریز با نفایس و گنجینه‌های ارزشمند کتابخانه‌ای است که هم‌اکنون مورد استفاده و مراجعه‌ی ارباب دانش و دانشجویان می‌باشد.

منابع و مأخذ

- ۱- **مفاخر آذربایجان**، جلد سوم (شاعران، نویسندگان و خوش‌نویسان)، دکتر عقیقی بخشایی، نشر آذربایجان، چاپ اول، سال ۱۳۷۵.
- ۲- **رجال آذربایجان در عهد مشروطیت**، دکتر مهدی مجتهدی، چاپ تبریز.

محمدعلی تربیت، در سال ۱۲۸۱ ش. به اتفاق یوسف اعتصام‌الملک (پدر میرزا حسن خان عدالت و سید حسن تقی‌زاده که برادرزن میرزا محمدعلی تربیت بود، مجله‌ی گنجینه‌ی فنون را به صورت نیم ماهه به مدت یک سال انتشار داد.

ریاست معارف گیلان را عهده‌دار شد و از سال ۱۳۰۷ تا ۱۳۰۹ ش. ریاست شهرداری تبریز به او محول گشت. در این دوره، گورستان بزرگ «گجیل» به همّت وی تبدیل به گردش‌گاه زیبایی به نام «باغ گلستان» گشت و در زمان شهرداری او خیابان فردوسی و تربیت ساخته

سال، انجمنی به اسم «مجمع ادب» تشکیل داد که جلساتش هفته‌ای یک‌بار در اداره‌ی فرهنگ برپا می‌شد و به حکم علاقه‌ای که به کتاب و کتابخانه داشت، یکی از اطاق‌های اداره را برای جمع‌آوری و نگهداری کتاب تخصیص داد تا کتابخانه‌ی

سید حسن تقی‌زاده در کتابخانه‌ای بزرگ به مطالعه و تحقیق کتب ایرانی می‌پرداخت و در نتیجه اطلاعات گران‌بها از کتب قدیم و جدید کسب کرد. در جنگ جهانی اول، در کمیته‌ای که برای نجات ایران از فشار همسایگان در برلن پدید آمده بود، شرکت کرده و با